

VATTENKVARNAR I BOHUSLÄN

Grundläggande i malningens utveckling är den roterande kvarnen där två stenar gnids emot varandra. Det är en uppfinning känd ända sedan antiken. Länge var kvarnarna hand- eller djurdrivna. I Sverige användes handkvarnen som fattigmanskvarn in på 1800-talet.

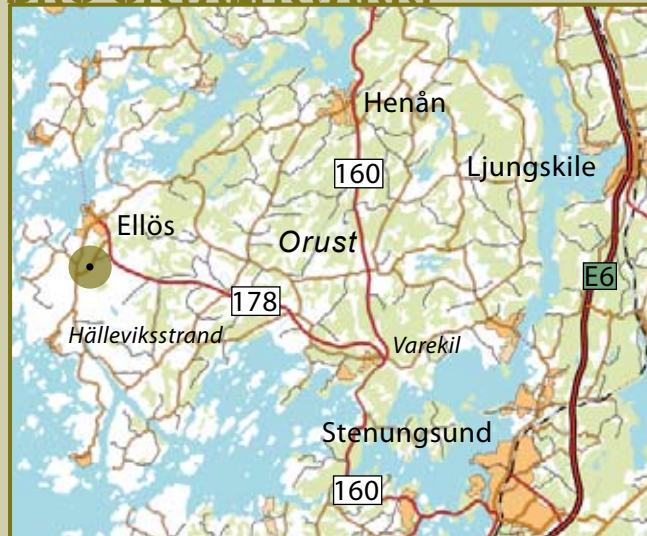
Traditionellt sett har man sedan lång tid också tagit hjälp av vatten och vind för att mala. I Sverige finns vattenkvarnar belagda från 1200-talet. De tidiga vattenkvarnarna var s.k. skvalt-kvarnar, små anläggningar där ett liggande, ganska litet skovelhjul på en axel direkt förbunden med malstenen sätts i rotation av vattnets kraft. Parallellt med skvalt-kvarnen finns hjulkvarnen med ett stående vattenhjul och en utväxling mellan vattenhjul och malsten. Med sin högre kapacitet tränger hjulkvarnen med tiden allt mer undan "skvaltan". Under loppet av 1800-talet introduceras även vattenturbinen. Den vanligt förekommande Francisturbinen består av ett löphjul i en turbinkammare genom vilken vattnet strömmar.

Kvarnarna har varit ett vanligt inslag i det bohuslänska landskapet. Idag är drygt trettio vattendrivna kvarnar av olika slag och i olika skick kända i före detta Göteborgs och Bohus län.

UTGÅNGSPUNKTEN

Tips om fler besöksmål hittar du på Bohusläns museum samt på www.utgangspunkten.se

BRO SKVALTKVARN:

Bro skvalt-kvarn är belägen på sydvästra Orust. Från väg E6 tag av vid Stenungsund på väg 160 mot Orust och Tjörn. Vid Varekil tag vänster på väg 178 mot Ellös. Någon kilometer innan Ellös sväng vänster mot Hälleviksstrand. Efter 2 kilometer sväng vänster på mindre grusväg skyltad Dr Resmarksvägen. Efter 500 meter finns kvarnen på vänster sida. Parkeringsyta finns för ett par bilar. För visning kontakta Jimmy Axelsson 0730-70 66 25 eller Lilian Karlsson 0304-223 23.

Närmaste busshållplats är Hästekälla, 1 kilometer från kvarnen. Själva kvarnhuset är inte tillgängligt med rullstol och barnvagn.

Foto: Andreas Hansen, Tryck: Mediaprint, Bohusläns museum, 2007.

BRO SKVALTKVARN:

På bergskammens topp, grenslande bäcken, står ett litet tjärat hus. Vattnet skummar ner i ravinen, skär sig in bland sten och jordmassor. Fallhöjden är trettio meter.

BRO SKVALTKVARN: Fem kvarnar i kamp om vattnets kraft

Bergssidan störtar brant ner i Morlandadalen. Uppe på höjderna har vatten samlats i Vassdal och Rövaremyren, bildat bäck och sökt sig västerut mot havet. Nu skummar det ner i ravinen, skär sig in bland sten och jordmassor. Fallhöjden är trettio meter.

På bergskammens topp, grenslande bäcken, står ett litet tjärat hus. Placerat på höga stenplint når inte ens de vildaste vattenstänken att fukta syllstockarna. Från foten av berget blickar vi upp på skvaltkvarnen i Bro.

Här i ravinen har sju olika kvarnar legat. Bäckfåran omgärdas ännu av minnen, spår i form av stenar i mur och hög. Vid 1700-talets början är kvarnarna två, en för Övergården och en för Nedergården. Men folket blir fler, antalet gårdar växer och alla skall ha sin egen kvarn.

Både skvaltor och hjulkvarnar sätts upp utmed branten. De förstnämnda timrade, hjulkvarnarna i bräd-klätt stolpvirke. Fem kvarnar är som mest igång samtidigt. Vår och höst lever bäcken och det är mal-säsong. Långt in på nätterna hörs ljudet av maskinerier i trä och sten som vrids av vattnets kraft. Nu

samlas folk. Bygdens bönder möter mer avlägsna gäster. Från Tjörn och Lyrön tar några båt över sunden. Sådana långväga kunder stannar över, väntar tills mjölet malts.

Det är all slags spannmål, både för foder och bak, dessutom bönor och ärtor. Allt skall malas på rätt sätt. Stenarna får inte gå varma och man skall se upp med helt nyskärpta, "nydängda", stenar. Våta år kan säden lägga sig som en deg mellan stenarna. "Kvarna lägger i" eller "kvarna lägger ihop sig", heter det.

Men tiden är emot Rördalsbäckens kvarnar. Också på landsbygden sträcker elektriciteten sina trådar i ett allt finmaskigare nät. Det gamla får vika när anläggningarna blir större, tekniken en annan. Trots att man i en av kvarnarna satsar på råoljemotor och valsstol överges alla ravinens kvarnar under loppet av 1920- och 30-talet. År 1935 har alla utom en rivits.

Idag är den kvarvarande skvaltkvarnen i Bro ett tidsdokument, restaurerad och med komplett inre. Uppförd på 1730-talet berättar den om småskalighet men också om vattenkraften som naturresurs.